

A/5. A nyelvi magatartás a családban, barátok között

A biztonság, a megértés, az otthonosság, a közvetlenség, a bizalom, a konfliktuskezelés nyelvi sajátosságai

Zárszó

A tantervfejlesztés részben önszerveződő tevékenysége már túlnőtt azon, hogy egyszerűen egy csoport műhelymunkájának lehessen tekinteni. E tantervfejlesztési folyamat eredményeinek legitimációja azonban elég tisztázatlan, s így erősen kérdéses az is, mennyire képes például ez a tanterv nyomást gyakorolni a vizsgarendszer tartalmi követelményeire. A várakozás ideje alatt viszont van mód a regionális tanártovábbképzésekre s a folyamatértékelés módszereinek kidolgozására.

Forgács Anna & Horváth Zsuzsanna

HELYI TANTERV EGY NYOLCOSZTÁLYOS GIMNÁZIUMBAN

Neveléstörténetünk egészen a 80-as évek második feléig nem ismerte a helyi tanterv fogalmát. Vagy ha ismerte is, nem legitimálta; kísérleti munkaként vagy reformtörekvésként definiálta a különböző szellemi műhelyek azon elgondolásait, amelyekkel az elfogadotthoz képest más nevelési-oktatási programot kívántak létrehozni.

A hazai pedagógiában még jó tíz évvel ezelőtt is arról folyt a vita, hogy vajon milyen mélységig és milyen irányban történjék meg az 1978–79-ben kiadott központi (és iskolatípusonként egyetlen) tantervek korrekciója. Hivatalosan szó sem volt még ekkor alternatív programokról, helyi tantervekről. Ám a szakemberek – köztük a gyakorló pedagógusok – világosan látták, hogy nem lehet valamennyi iskolában ugyanazt a képzési tervet ugyanúgy megvalósítani.

A 90-es évek óriási változást hoztak e téren is. Mind több iskola tanári közössége lépett a saját pedagógiai program elkészítésének útjára. Kezdetben az engedélyezett kísérlet legitimálta ezeket a törekvéseket, majd a '93 derekán elfogadott közoktatási törvény szentesítette.

★

A Németh László Gimnázium tanári kara a 80-as évek közepére fehéren-feketén szembe találta magát az iskolarendszer ellentmondásaiból adódó kritikus jelenségekkel. Tapasztaltania kellett, hogy az első évfolyamra felvett tanítványai kiegyenlíthetetlen tudás-, készség- és műveltségbeli különbségekkel lépnek a gimnáziumba. Rá kellett döbbsennie arra, hogy az induláskor megmutatkozó óriási eltéréseket nem képes kiegyenlíteni a négyéves képzés során; sőt, azok – minden törekvése ellenére – megmaradnak vagy tovább erősödnek. Ennek következtében sok fájó veszteséget kellett elkönyvelniük:

A képzés során sokan kimaradtak („kibuktak”) azok közül, akik képességeik alapján talán megállhatták volna a helyüket a gimnáziumban akkor, ha általános iskolai alapképzésük kevésbé lett volna hiányos. A hiányok pótlására azonban a gimnáziumi tanítás üteme nem adott módot. Ott ugyanis az érettségire felkészítés kényszere diktálja a tempót. E gyerekeknek az esetében a két feladat együttes megoldására a középiskola négy éve nem volt elegendő.

Kimaradtak olyan gyerekek is, akik fejlődése gyorsabb haladási ütemet kívánt volna. Az ő igényeiket nem elégítette ki az ismeret- és készségbeli hiányok pótlása miatt diktált mérsékeltebb tempó és szerényebb színvonal.

A gimnáziumban megmaradt nagy többség jelentős része is alulteljesített. Ezek a gyerekek képességeik alapján komoly eredményekre lettek volna hivatottak. Ám az általános iskola felső tagozata nem kívánt tőlük semmiféle szellemi erőfeszítést, azaz igen kevés tanulással is jó eredményt értek el. A gimnáziumban viszont már lemaradtak, mert a jó tanulási szokások hiánya és a gondolkodáshoz, az erőfeszítéshez egyáltalán nem szoktatott szellemük nem tudott helytállni a magasabb követelmények közepette. Voltak közülük sokan, akik egy-két vagy akár három év gimnáziumi tréning után kaptak a szellemi munka ízére. Ők rendszerint bekerültek az egyetemekre az érettségit követő években. Ám voltak, akik sohasem tudtak ráállni értelmiségi pályára. Őket érte a legnagyobb veszteség.

De veszteség volt az is, hogy soha semmire sem volt idő. Sok tantárgyból majdnem ugyanazt kellett tanítani, mint az általános iskola felső tagozatán, de itt is ugyanolyan rohanást. A tanterv diktálta tempó mellett nem maradt alkalom a kísérletezésre, a gyakorlatokra, az alapos ismétlésekre-összefoglalásokra, a verstanulásra és -kikérdezésre, és mindekelőtt egy feszültségmentes, gyermekközeli iskolai légkör kialakítására. Heti három órában kellett idegen nyelvet tanítani, számítástechnikát pedig a technika tantárgy keretében, ha vállaltuk a szakfelügyelő (később tanácsadó) kritikai észrevételeit, amiért nem teljesítettük maradéktalanul a technika tanterv előírásait.[†]

Ezek a veszteségek és egyéb, a központilag előírt tantervből eredeztethető kudarckok arra ösztökölték a gimnázium tanári karát, hogy megpróbálja megteremteni a saját adottságainak és pedagógiai tapasztalatainak leginkább megfelelő iskolát.

Sok-sok szakmai konzultáció és a neveléstörténet tanulmányozása után született meg a nyolcosztályos gimnázium megalkotásának gondolata. Úgy láttuk, ez lesz az az iskolatípus, ahol valóban színvonalas munka mellett a legkisebbek lesznek veszteségeink. Vagyis ahol úgyszólván minden egyes tanítványunkat el tudjuk juttatni a képességeinek megfelelő csúcsokra.

Világos volt számunkra, hogy a megálmodott iskolatípus megvalósításához olyan munkába kell fogunk, amit korábban nem nagyon gyakoroltunk, azaz meg kell alkotnunk és le kell írunk a nyolcosztályos gimnázium tantervét. 1987 tavaszát írtuk ekkor.

★

A Németh László Gimnázium 1989 szeptemberében, tehát bő két év előkészítő munka után kezdte meg a nyolcosztályos képzést. Jelenleg az ötödik évfolyamnál tart a próba. A két éve megkezdett tantervkészítő munka tovább folytatódik, és tart egészen az első két-három kísérletnek indult évfolyam érettségi vizsgájáig. (Tehát 1998–99-ig). Csak akkor tekinthe-

[†] A nyolcosztályos gimnázium létrejöttét indokoló-magyarázó rendszerbeli ellentmondásokról részletesebben lásd: Hoffmann Rózsa: *A Németh László Nyolcosztályos Gimnázium Pedagógiai Programja*. Budapest, PSZM Projekt kiadása, 1992, pp. 11–19.

tő majd késznek (és minősíthető) a teljes tanterv, ha már néhány alkalommal kiállta a gyakorlat próbáját. És ha az élet bebizonyítja (vagy sem), hogy a tanterv jól (vagy rosszul) szolgálja az iskolatípus meghirdetett célját.

A heti tantervkészítő munka elegendő tapasztalattal szolgált ahhoz, hogy hozzá lehessen szólni a „hogyan készüljön a tanterv?” kérdéséhez. A legfontosabbnak tűnő mozzanatok az alábbiakban foglaljuk össze.

1. A jó szereposztás fontosságát kell mindenekelőtt hangsúlyoznunk. Tantervet ugyanis nem készíthet egy 60–70 fős tanári kar, de egyetlen személy sem. Először is kell egy szellemi vezető, aki koncepcionálisan és szervezési szempontból összefogja a munkát. Ez lehet az igazgató, vagy vele szoros együttműködésben egy felkért vagy kijelölt tanár, vezető, esetleg külső szakember. De vezető, azaz a munka koordinálása nélkül nem szabad hozzáfogni a tantervíráshoz.

2. Kell azonban egy csapat is, amely a vezető irányításával, összehangoltan tevékenykedik. Még a munka megkezdése előtt tisztázni kell, hogy kinek mi a feladata, hogy ki mekkora önállósággal bír, kiket és milyen feltételekkel vonhat be „kívülről” a munkába stb. Meg kell továbbá egyezni a legalapvetőbb módszertani kérdésekben, a döntési jogosultságokban, a konszenzuseresés kötelező vagy nem kötelező voltában, a megbeszélések gyakoriságában, a munkavégzés feltételeiben (díjazásában) és így tovább.

Általában tíz fő körül határozható meg az a létszám, amellyel még és már eredményesen lehet egy ilyen jellegű, szoros együttműködést és sűrű egyeztetést igénylő csapatmunkát végezni. Időegyeztetési gondok miatt gördülékenyebb munkamenetnek nézhetünk elébe akkor, ha a team tagjai, tehát a részfeladatok felelősei könnyen mobilizálható, esetleg egyetlen tanári kar kötelékébe tartozó személyek. Ez nem jelenti persze azt, hogy nem volna kíváncsok igénybe venni külső szakemberek segítségét. Sőt, az elvégzendő munka színvonalának és kontrolljának biztosítása érdekében ez kifejezetten ajánlatos. Ám az ő szakértői rénykedésük már a tantervkészítés második vonulatát érinti, tehát nem feltétlenül kell a központi munkacsoport tagjaiként foglalkoztatni őket.

3. A helyi tanterv alfája és ómegája a pedagógiai program. Ez meghatározza az iskola típusát, az évfolyamok számát, a legfontosabb célokat, a specialitásokat, az iskola szellemiségét. Lényegében ehhez keresünk megfelelő tantervet akkor, amikor a helyi tanterv kimunkálásán fáradozunk. Az iskolateremtés munkáját tehát nem tantervírással, hanem a pedagógiai program megalkotásával kell elkezdenünk.

4. Az első lépés az alapos tájékozódás. A majdan elkészülő alaptanterv, a kerettantervek és az ajánlott tantervek ismerete nélkül nem tanácsos hozzáfogni a munkához. De ma már a központi dokumentumokon kívül is eléggé bőséges választéka van a különböző helyi programoknak. Ezeket jó megismerni. Sőt, hiba meg nem ismerni őket. Hiszen fölösleges feltalálni párhuzamosan több helyen ugyanazt. Ahhoz, hogy dönteni tudjon a tanári kar abban a sorsdöntő kérdésben, hogy ti. elfogadja-e valamelyik kínáló alternatívát, vagy saját maga vág bele a tantervkészítés nehéz, ám izgalmasan felemelő munkájába, mindenekelőtt meg kell ismernie az elérhető tanterv-választékot. Ez a munkacsoport legelső feladata. És döntésükkel választ kell adjanak arra a kérdésre, hogy MIT választanak és MIÉRT, és amit nem választottak, azt miért nem. Ha ezeket a feleleteket sikerült megadniuk, jó úton haladnak a tudatos tantervválasztás felé.

Amennyiben úgy látja a munkacsoport, hogy nem talál a saját pedagógiai programjának megfelelő tantervet a piacon, nincs más hátra, hozzá kell fogni az önálló tantervkészítéshez. (Az igazgatónak itt fontos teendője van: megfelelő munkaszervezéssel lehetővé kell tennie a team együttes munkáját. A közös lyukasórák vagy szabadnapok és a munkaidő-kedvezmény egyaránt szükségeszerű velejárói a tevékenységnek).

5. Az egyik legelső eldöntendő kérdés az, hogy a képességek fejlesztését és a műveltség-anyag átadását milyen tantárgyi rendszerben gondolják megvalósíthatónak. Tanárképzésünk egyre inkább specializálódó jellege a hagyományos tantárgyi rendszernek kedvez. Ezért a legtöbb iskola nem tud ettől eltérni, akkor sem, ha szeretne. Jól teszi, ha megköti önmagával ezt a kompromisszumot. Mert képzetlen vagy nem eléggé képzett tanárookra alapozni egy új iskolakoncepciót több, mint kockázatos vállalkozás.

6. A fő tantárgyak ill. műveltségi körök kijelölése mellett meg kell állapítani az időkereteket. Ez a tantervkészítés egyik legkritikusabb pontja. Mert a szaktanárok minél többet szeretnének megvalósítani elképzeléseikből; a rendelkezésre álló idő, a heti óraszámok viszont mindig szűkösek. Újabb kompromisszumok sorozatát kell tehát megkötni. Ebben két vezérlő elv játszik döntő szerepet: a gyermekek életkorának megfelelő teherbíró képesség, és az iskolai programban meghirdetett képzési célok. E kettő összehangolásából áll össze az a tábló, amely megörökíti a „mit, mikor, milyen mélységben és milyen időkeretben tanítsunk”, valamint a „milyen képességeket fejlesszünk” kérdésekre adott válaszokat.

7. Az időkeretek eldöntése után kezdődhet meg a vázlatos tantervek készítése. Ezeknek még nem kell pontos tananyagfelsorolást tartalmazniuk. Elegendő, ha kijelölik az adott évfolyamon (vagy képzési szakaszban) tárgyalandó fontosabb témaköröket, a csomópontokat, a más tantárgyakhoz illeszkedést, a prioritásokat, és ha jelzik az egyes témakörök tárgyalásának részletességére vonatkozó elképzeléseket. Fontos, hogy a vázlatos tanterv az egész képzési időre készüljön el, megnevezve a végén elérendő célokat, és hogy a megjelölt tartalmak arányban álljanak a felhasználható időkerettel. De legalább ilyen fontos, hogy ez a munka a többi tárgy tantervével dolgozókkal szoros együttműködésben történjék.

„Az oktatás javait és tárgyait úgy kell elrendeznünk, egyenként és összességükben a fokozatosság mértéke szerint, hogy ez a tanuló fejlődésének megfeleljen... Mint ahogy valamely ép és egészséges szervezetben az egyes funkciók zavartalanul összeműködnek, úgy a tantervnek is összeillő egésznek kell lennie, ahol egyetlen rész sem gátolhatja a másikat, hanem inkább a hatását erősíti.”†

Ezt a közel fél évszázaddal ezelőtt megfogalmazott tantervelméleti alapvetést csak úgy lehet valósággá tenni, ha a szaktárgyi tanterveket készítőik szoros csapatmunkában dolgoznak, ha sűrű időközönként egyeztetik elgondolásaikat egymással, ha megkötik a szükséges kompromisszumokat, és ha egymás anyagait is kritika tárgyává teszik, és végül ha egyetlen percre sem feledkeznek meg arról, hogy munkájuk középpontjában változatlanul nem a saját szaktudományuk, hanem a fejlesztendő gyermek áll. Vagyis „a tananyag kiválasztásakor ne az egyes szaktudományokból, hanem a nevelés feladataiból induljunk ki. Így az oktatás nevelő jellege nem lesz pusztá dekoráció.”‡

8. A tananyagkiválasztás és a fejlesztendő képességek meghatározása után hátra van még egy feladat: az évekre vagy képzési szakaszokra lebontott részletesebb tantárgyi programok kimunkálása. Ezt leginkább a tanmenet-íráshoz hasonlíthatnánk, ha nem is annyira részletező munkáról van szó. A részletes tantárgyi programban a következő témakörök szerepeltetése látszik szükségesnek:

- a fejlesztendő képességek felsorolása,
- a tananyag tételes felsorolása,

† Jesch László (ed): *Prohászka Lajos: A tanterv elmélete*. Budapest, OPI, 1983, p. 62. (A tantervelmélet forrásai, 2.)

‡ Faludi Szilárd: *A tantervi anyag kiválasztásának alapjai az általánosan művelő iskolában*. Budapest, OPI, 1983, p. 47. (A tantervelmélet forrásai, I.)

- a tanulók által végzendő tevékenységek megnevezése, felsorolása,
- időkeret-ajánlás a fentiek mellé,
- az optimum- és a minimum-szintek, azaz a jeles és az elégséges osztályzat eléréséhez szükséges követelmények meghatározása,
- globális vagy részletező módszertani ajánlások,
- bibliográfia,
- a használható tankönyv(ek) és egyéb oktatási segédeszközök,
- ajánlás a kiegészítő tevékenységekre (pl. szakkörök, kirándulások, otthoni munka stb.),
- a tantárgy tanításához szükséges beszerzések stb.

A későbbiek során a tanterv mellékletét képezhetik azok a szaktanári beszámolók, amelyekből kiderülnek a program alkalmazásának gyakorlati eredményei és buktatói.

9. Az ily módon elkészült tantervhez gondoskodni kell a megfelelő tankönyvekről és egyéb segédeszközökről. Meg kell ismertetni a tanári karral, a külvilággal, a szülőkkal, a szakmával. A tanári karba újonnan belépőket fel kell készíteni a helyi tanterv megfelelő szintű alkalmazására.

10. Végül az elkészült tantervet állandóan ellenőrizni kell, hogy ott, ahol lehet és kell, időben ki lehessen javítani.

Az iskolai tantervkészítés tehát állandó készenlétet igénylő fejlesztő munka, amelynek motorja az iskolaigazgató. Az ő szerepe akkor is meghatározó, ha történetesen nem ő volt a tantervkészítés szellemi irányítója. Mert mihelyt az új tanterv valósággá válik az iskola gyakorlatában, annak konzekvenciái már nemcsak a kidolgozó munkacsoport tagjaira, hanem az iskola egészére kihatnak. S a menet közben adódó feladatok elvégzésére, a konfliktusok feloldására, a szükséges intézkedések megtételére ő hivatott. Ennélfogva a tantervkészítés nemcsak az abban közvetlenül résztvevő tanárok, hanem az igazgató, és közvetve az egész tanári kar számára többletmunkát ad.

Ezt azonban nem szabad hátrányként megélni. Hiszen az értelmiségi ember, aki azonosul munkájával, nem szokott mérícskélni. Pontosabban nem aszerint méri a munkáját, hogy X vagy Y idő kell-e az elvégzéséhez, hanem aszerint, hogy élvezetet okozott-e neki, tudott-e általa valami újat, valami jobb minőséget létrehozni.

A helyi tantervfejlesztésben, az önmagunk megálmodta program szerinti iskolai nevelésben-képzésben jelen van ez az új minőséget hozó alkotó erő. Ez az, ami miatt érdemes belefogni. De csak ott és akkor, ahol és amikor nagyjából együtt vannak a fentiekben vázlatosan érintett szellemi és tárgyi feltételek.

A Németh László Nyolcosztályos Gimnázium tanterve a fent említett eljárás szerint készült és készül-formálódik, folyamatosan. Terjedelme egyelőre elég nagy, lévén, hogy tartozékát képezik a vizsgafeladatok és a szaktanári beszámolók is. Tekintve, hogy maga a tanterv publikus,[†] itt csak néhány jellemzőjének ismertetésére szorítkozunk.

Tantárgyi rendszer

A Németh László Nyolcosztályos Gimnázium tanterveinek összeállítása előtt eldöntendő kérdés volt, hogy az alkotók megkíséreljék-e kialakítani a Németh László-i ún. *nagy tárgyak* (a jelenleg érvényes elnevezés szerint integrált tárgyak) rendszerét, avagy megmaradnak a hagyományos szaktárgyak (tantárgyak) keretei között. A válaszádsban segített, hogy kidol-

[†] A Németh László Nyolcosztályos Gimnázium nyolc évre szóló kerettantervét és az első három évfolyam részletes tantárgyi programjait, a vizsgafeladatokat és a szaktanári beszámolókat lásd Hoffmann, idézett mű. A 4–5. évfolyam részletes programjának kiadását az 1994–95-ös tanévre tervezzük.

gozói egyetértettek abban, hogy a gyerekek ill. ifjak tudatában szintézist kell alkotnia a világmindenségről szerzett ismeretmorzsáknak, s ez a legfontosabb szempont. Hogy e szintézishez milyen úton juttatják el őket: integrált tantárgyak segítségével, vagy egymással jól koordinált, de különálló tantárgyak révén, az másodlagos jelentőségű.

Pedagógiai alapelveik szem előtt tartásával törekedtek arra, hogy ahol ez viszonylag egyszerűen megoldható, ott integráltnak nevezhető tantárgy oktatását tervezzék meg. Ilyenek a következők:

- anyanyelv és művelődés az 1., 2. és a 8. évfolyamon (magyar nyelv, irodalom, történelem, művelődéstörténet, filozófia, esztétika, vallás- és erkölcsstan);
- matematika és számítástechnika az 1–2. évfolyamon;
- természetismeret az 1. és a 2. évfolyamon (biológia és földrajz);
- természettudományi kísérletek-szakkör az 1–2. évfolyamon;
- háztartási ismeretek és gyakorlatok az 1–5. évfolyamon;
- anyagszerkezet az 5. évfolyamon (fizika és kémia);
- biológia-kémia-integráció a 7. évfolyamon;
- történelem a 8. évfolyamon (gazdaságföldrajz, napjaink történelme, alkotmányos és jogi ismeretek, társadalomismeret);
- valamint a 7–8. évfolyamon a specializáció keretei között több olyan stúdium (pl. tudománytörténet, esztétika, néprajz), amelyeknek meghirdetése az adott gimnázium lehetőségeitől függ.

Az említetteken felül a Németh László Nyolcosztályos Gimnázium tanterve megmaradt a hagyományos tantárgyi rendszernél. Ezen belül azonban koordinálja a különböző tudományágak ismeretanyagát, kiküszöböli a fölösleges átfedéseket.

A tantárgyi koncentrációnak számos példája lelhető fel a tantervek részleteiben. Illusztrációképpen megemlíthető a 3. évfolyam latin tantervének szövegválasztása, amely a magyar irodalom (Szent István-kori legendák) és a történelem (Ókori Róma) tananyaga alapján állt össze. A tantervalkotók által megfogalmazott cél itt az, hogy az irodalom-, ill. a történelem-órákon a diákok ismerkedjenek meg az adott irodalmi művek társadalmi-történeti háttérével és jelentőségével; az európai kultúrtörténet szempontjából a latin órákon pedig a legendák eredeti szövegével, azok nyelvi megformálásával.

A tantárgyi koncentráció másik eszköze a tanári módszerekben rejlik. Abban, hogy hogyan készülnek az egyes szaktanárok az óráikra, mennyire kísérik nyomon, hogy mivel foglalkoznak a diákok az órájukon kívül. Ez természetes követelmény kellene hogy legyen valamennyi iskolatípus minden óráján. Ám „szaktanári” képesítésünk és elkötelezettségünk részben leszoktatott róla bennünket. Igazi kihívás hát e követelménynek megfelelni.

A nyolcosztályos gimnáziumban tanított tárgyak: anyanyelv és művelődés; magyar nyelv; magyar- és világirodalom; történelem; latin; élő idegen nyelvek (kettő ill. három, választás szerint); matematika és számítástechnika; természetismeret; fizika; földrajz; biológia; kémia; ének-zene; rajz-népművészet-művészettörténet; háztartási ismeretek és gyakorlatok; testnevelés, továbbá specializáció.

A nyolcéves képzés szakaszai

A nyolcéves képzési egység három, jól elkülöníthető, de nem mereven elválasztott szakaszra tagolódik. Az előkészítő (alapozó és képességfejlesztő) szakasz két; a szaktudományok alapjaiba történő fokozatos bevezetés (orientáció) három; és a szakmai előkészítő szakasz szintén három évig tart. A belső szerkezet tehát a 2 + 3 + 3 tagolású.

a) Az első, előkészítő szakasz

A képzés szempontjából ez a legfontosabb, a további munka eredményességét tekintve a leginkább meghatározó. Itt kell a gimnázium céljainak végleg megnyerni a tanítványokat (és szüleiket), és itt kell őket felruházni azokkal a képességekkel, amelyek birtokában könnyebben tudják majd tanulni később a hagyományos tantárgyakat. Itt kell őket képessé tenni az önálló ismeretszerzésre is.

Az első szakasz tantárgyai: anyanyelv és művelődés; latin; matematika és számítástechnika; egy élő idegen nyelv; természetismeret; ének-zene; rajz-népművészet; háztartási ismeretek és gyakorlatok; testnevelés; valamint a 2. évfolyamtól fizika.

Az előkészítő szakasz középpontjában az anyanyelvi nevelés áll. Sok gyakorlati feladattal alakítjuk ki az anyanyelvi készségeket. A művelődéstörténetbe (történelem, irodalom-, művészet- és tudománytörténet) az életkoruknak megfelelő olvasmányok, értékes irodalmi szövegek feldolgozásával vezetjük be a tanulókat. Ez a két tantárgy az anyanyelv és művelődés, valamint a latin keretében történik. A matematika a számítástechnikával kapcsolódik össze ebben a szakaszban. A második évfolyam végére valamennyi kisdíáknak eszközként kell tudni használni a személyi számítógépeket. A természettudományi tárgyak a természeti jelenségek egyszerű, logikus magyarázatával, kevés elmélettel kezdik munkájukat. A természettudományos tárgyakban integrálva jelentkeznek a jelenlegi technika tantárgy elméleti és gyakorlati ismeretei.

Az idegen nyelvek tanítását a latin nyelv alapozza meg. Abban az életkorban, amikor a gyermek már nem ösztönösen, hanem tudatosan, grammatikai-lexikai struktúrákból építkezve képes az idegen nyelvet elsajátítani, fontos, hogy első találkozása olyan idegen nyelvvel történjék, amelynek kristálytiszt, logikus a szerkezete, írása-olvasása, fonetikája pedig nem okoz nehézséget. A latin nyelv jól megfelel e kritériumoknak. A hozzá kapcsolt ismeretanyag ugyanakkor a művelődéstörténeti stúdiumokat is kiegészíti, és szilárd alapokat épít az európai kultúra befogadásához. A latin mellett – egyelőre alacsony heti óraszámban – megkezdődik egy választott élő idegen nyelv (francia, angol, német, orosz vagy egyéb) tanítása.

Az ének-zene és a rajz-népművészet-művészettörténet tantárgyak az alapozó szakaszban sok gyakorlattal haladnak. Forrásuk és tananyaguk nagyrészt a népzene, a népművészet.

Új, máshol nem tanított tantárgynak tekinthető a háztartási ismeretek és gyakorlatok. Ennek képzési célja, hogy kialakítsa a gyermekekben azokat a készségeket, és elsajátíttassa velük azokat az ismereteket, amelyek a háztartásban, a mindennapokban eligazodáshoz, a kulturált életvitelhez szükségesek. Legalább ilyen fontos célja az is, hogy felkészítse őket a szülői szerepre, a családi életre. Tanításakor nem különítjük el egymástól a lányokat és a fiúkat. Mindkét nembéli tanulóinkat megtanítjuk a fa- és fémmegmunkálás, a szabás-varrás, a fényképezés, a kertészkedés, a háztartási és a technikai eszközök kezelésének alapismeretére.

Az alapozó szakaszban hetente négyszer van testnevelés óra. Ennek keretében, kapcsolódva az ének-zene és a rajz-népművészet órák tananyagához, valamint előkészítve a 3. évfolyam földrajz-néprajzi tárgykörét, a diákok megismerkednek a magyar néptánc alapjaival is. A gyerekek mozgásigényének kielégítésére szolgálnak még a napi órarendbe iktatott közös étkézéseket követő séták, testmozgások.

b) Orientációs szakasz

A második hároméves szakaszban megkezdődik, ill. folytatódik a hagyományos szaktárgyi oktatás, még mindig egységes program alapján. Ekkor lép be önálló tantárgyként a magyar nyelv és irodalom, a történelem, majd fokozatosan a természettudományos tantárgyak. Magasabb óraszámban folytatódik az első élő idegen nyelv, és megkezdődik a második tanítása. Az ötödik évfolyam végén befejeződik a latin nyelv egységes programja; ettől fogva már csak a nyelvi tagozatot választók foglalkoznak tovább a latin nyelvvel és kultúrával.

A számítástechnikai képzés szakköri keretben folytatódik e szakaszban, viszont egyre nagyobb teret kapnak a természettudományok. Az ötödik évfolyam végén befejeződik a háztartási ismeretek és gyakorlatok tantárgyszerű oktatása is.

E szakasz képzési célja az, hogy bevezesse a gyermekeket a tantárgyak megalapozta tudományos ismeretekbe, és előkészítse a hatodik osztályban kezdődő szakosodást. A napirend innentől fogva a felsőbb éves gimnazisták napirendjéhez alkalmazkodik. A délutáni foglalkozásokon uralkodóvá válnak a szakkörök és az önként vállalt stúdiumok.

c) Szakmai előkészítő szakasz

A harmadik szakasz, vagyis az utolsó három év képzési célja, hogy a tanulókat előkészítse a választott pályára, a továbbtanulásra. A felvételi rendszer alakulásától függően fel kell őket készíteni a felvételi vizsgákra is.

E cél érdekében a képzés itt már két választható ágban, az ún. nyelvi és a reátagozaton folytatódik. Az induló osztály együtt marad, mivel a tagozatok nem érintik a magyar nyelv és irodalom, a történelem, az ének-zene, a művészettörténet, a testnevelés és természetesen az osztályfőnöki órákat.

A nyelvi tagozatot választók folytatják latin tanulmányaikat, és megkezdik egy harmadik élő idegen nyelv, esetleg folytatják egy korábban tanult nyelv tanulását relatíve magasabb óraszámban. A reátagozaton pedig a matematikát és valamennyi természettudományos tárgyat tanulják magasabb óraszámban. A reátagozat tantárgyi követelményrendszerét valamennyi természettudományos tantárgy és a matematika esetében aszerint állapítottuk meg, hogy a diákok jól megfelelhessenek valamennyi e tantárgyakat számonkérő felvételi vizsgán.

A nyolcadik évben az eddig tanultak szintetizálását szolgálja az ismét megjelenő anyanyelv és művelődés tantárgy, valamint a történelem megemelt órászáma. E két tárgy hivatott a filozófia műveltségterületének feldolgozására is. A történelemórák keretében ezen kívül a gazdaságföldrajzi és állampolgári, alkotmányjogi ismeretek közvetítése, ill. szintetizálása is megtörténik.

A nyolcéves képzés utolsó szakaszában heti kettőre csökken a hagyományosan vett testnevelési órák száma. Viszont a diákoknak tantervi kötelezettsége a gimnázium délutáni sportéletében való rendszeres és aktív részvétel, amelyet egyetemi mintára szervezünk.

Az utolsó évfolyamon a diákok szabadon választhatnak az ének-zene, ill. a rajz-művészet-történet stúdiumok között. Mindkét „tantárgy” célja az, hogy végleg kialakítsa a tanítványokban a leendő értelmiségi természetes kulturálódási igényét. A „tananyagot” a hetedik évfolyam végére befejezik. A nyolcadikra hangversenyek, ill. kiállítások látogatása, ezek anyagának feldolgozása, s egyben a korábban tanultak szintetizálása a terv. Elsősorban a kortárművészetek megismerésére (esetleg művelésére) helyeződik itt a hangsúly. Akárcsak a történelem- vagy az irodalomórán, ahol napjaink történelme, ill. a kortárs irodalom feldolgozása szerepel. Így remélhetőleg elérjük azt, hogy a nyolcosztályos gimnáziumból kilépő diákoknak mindennapos szükségletévé válik a bekapcsolódás hazánk, Európa és a világ kulturális vérkeringésébe.

Az óratervet az utolsó két évben kiegészíti az ún. specializáció, mindkét tagozaton. Ez minden diák számára lehetőség, hogy él-e vele, szabadon dönthet. (Ez egyben magyarázatul szolgál a magas heti összóraszámra.) Szándékosan nem neveztük fakultációnak, jelezvén, hogy mást kell itt elérni, mint a szaknyelvben fakultációnak elnevezett szervezési formán. A diákok (és a tanári kar tagjai) egyéni tudományos ambícióinak kielégítését szolgálja a specializáció. Lehet tantárgyhoz kapcsolódó vagy attól független, segítheti közvetlenül a továbbtanulási terveket, de bevezethet olyan tudományágakba is, amelyekkel a diákok „csak” intellektuális érdeklődésüknek hódolva kívánnak foglalkozni.

Az elgondolásból következik, hogy a specializáció programját nem kell, de nem is lehet előre meghatározni. Mindig az adott évfolyam ismeretében, a diákok kívánságára, valamint a tanári kar lehetőségei alapján áll össze. A tantervnek szerves részét képezik a különórák, a szabadidős programok, az iskolai könyvtár használata, a vizsgarendszer, a napirend, a felvételi eljárás, az átlépési lehetőségek meghatározása, az adminisztráció kérdése stb.

Mindez megismerhető, adaptálható, sőt, módosítható. Alkalmazható másutt is.

Gimnáziumunk iránt az indulás pillanatától fogva igen nagy az érdeklődés. Nem csökkent a jelentkezők száma a szaporodó konkurens mellett sem, sőt, évről évre fokozatosan növekszik. Az iskola ezt komoly sikerként éli meg.

Ám úgy véli, hogy e siker nem kizárólag, s talán nem is elsősorban a helyi tantervnek köszönhető. Sokkal inkább annak a tanári munkának, amelynek eredményeképpen élővé és gyermekközpontúvá válnak a tanterv egyébként holt előírásai.

Hoffmann Rózsa

ÖKUMENIKUS TANTERV

Interjú Korzenszky Richárddal†

EDUCATIO: Milyen összefüggésben és hogyan merült fel az ökumenikus tanterv kidolgozásának gondolata?

KORZENSZKY RICHÁRD: Az egyházi iskolákkal kapcsolatban sokszor felmerül a kérdés: mitől válik egyáltalán egyházi? A jogi háttér egyértelmű: egyházi iskola az, amelynek a fenntartója egyház vagy egyházzogi személy. Az emberek arra kíváncsiak, hogy mi történik egy ilyen iskolában, hogy ugyanazt tanítja-e az egyházi iskola, amit az állami vagy önkormányzati, vagy valami más. Érdemes visszatekinteni az elmúlt négy és fél évtizedre. Köztudomású, hogy ezt az időszakot túlélte néhány egyházi iskola, 8 katolikus, egy református és egy zsidó gimnázium. Ezeknek az iskoláknak a státusát a protestánsok és zsidók esetében az 1948-as, a katolikusok esetében az 1951-es megegyezés határozta meg, amely világosan kimondja, hogy ezeknek az iskoláknak követniük kell az állami előírásokat. Tagozatos osztályokat nem indíthattak az egyházi iskolák akkor sem, amikor ilyenek már voltak az állami szférában, mert az 1950-es megegyezésben ez nem szerepelt. Állami előírásokat kellett követniük az osztályok nagyságrendjében, a tanárok számában, valamint a tantervben és a tananyagban is. Ezt én részben természetesnek tartom. Az egyházi iskolák tehát ugyanazokat a tanterveket követték, és ugyanazokat a tankönyveket használták, mint az állami iskolák. Jóllehet, emellett az 1951-es megegyezés a katolikus iskolák számára biztosította azt a lehetőséget, hogy a hivatalos állami felfogástól eltérő nézeteknek is hangot adjanak. Amennyiben az egyházi álláspont valamiben eltért a hivatalostól, arra ki lehetett térni. Sőt még egy másik lehetőség is volt, ezeket az eltérő tananyagrészeket az egyházi

† Szerzetes tanár, Bencés Gimnázium, Pannonhalma. Az interjú idején miniszteri biztos, Művelődési és Köznevelési Minisztérium.